

Jaar-rondbegrazing met winterharde grazers in het Noordhollands Duinreservaat

(foto: archief PWN)

DAVE NANNE

Van oudsher wordt het duin begraasd door zowel vee als konijnen. Dit heeft een positieve invloed gehad op natuurlijke processen zoals duinverstuivingen en het tegengaan van bosvorming. Het aantal konijnen is de afgelopen decennia echter enorm geslonken door twee grote epidemieën. De biodiversiteit van het duin is daardoor afgenomen. Winterharde grazers moeten de rol van het konijn zoveel mogelijk overnemen om natuurlijke processen de ruimte te geven.

Vanaf 1989 heerst de konijnenziekte VHS (Viral Haemorrhagic Syndrome) in het duin gebied. Na een ogenschijnlijk trage ontwikkeling in de beginjaren resulteerde dit in de huidige situatie: grote, aaneengesloten stukken duin zonder konijnen, met hier en daar kleine eilanden waar de konijnenstand wel goed is. Het effect op de diversiteit van het duinlandschap werd geleidelijk aan zichtbaar en is momenteel desastreus te noemen. Plekken met onbegroeid duinzand zijn zeldzaam geworden. Ze worden onderling gescheiden door steeds grotere oppervlakten ruig grasland en struweel. Zelfs op plekken dicht bij zee is er duidelijk sprake van een tendens tot bosontwikkeling. Ook in de hoge struwelen en de bossen in de binnenduinen neemt de diversiteit af. De geleidelijke overgangen van bos naar kaal duin zijn vrijwel verdwenen. Daarnaast heeft hier de "verbraming" sterk toegeslagen.

Alles bedekkende deken

Door het bijna geheel wegvallen van het konijn is er een catastrofale vegetatieontwikkeling op gang gekomen. Het gevolg is een alles bedekkende deken van ruig grasland en struweel die

zich over bijna het gehele duingebied uitstrekt. Natuurlijk is de konijnenziekte niet de enige oorzaak van de geschetste ontwikkeling. De nasleep van het eeuwenlang stabiliseren door de mens, de luchtverontreiniging en de klimaatverandering dragen hun steentje bij. Maar het is opvallend dat op plekken waar de konijnenstand nog op peil is, er weinig veranderingen zichtbaar zijn. Het lijkt erop dat het konijn erin slaagt de negatieve effecten van klimaatverandering, luchtverontreiniging en stabilisatie "onder controle" te houden.

Jongere pionierstadia

Onze duinterreinen worden (inter)nationaal hoog gewaardeerd door het voorkomen van bepaalde habitats met de daarbij horende soorten planten en dieren. De hoogst gewaardeerde habitats zijn stuivende duinen en jonge graslanden. Voor veel bedreigde soorten geldt dat zij aan de jongere (pionier)stadia gebonden zijn. Mede door de afname van de konijnenstand zijn jongere stadia in een zeer hoog tempo aan het verdwijnen. De nog goede plekken komen steeds verder van elkaar te liggen. Met deze versnippering worden de karakteristieke soorten steeds verder bedreigd. Enkele voorbeelden van bedreigde soorten waarvoor PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland een bijzondere verantwoordelijkheid draagt zijn: zandvooltje, oranjegele paardenbloem, rozetmos, paapje, duinparelmoervlinder, aardbeivlinder, kommavolier en blauwvleugelsprinkhaan. Andere soorten zijn eerder al verdwenen tijdens de vorige konijnenloze episode (myxomatose), in de

Door veebegrazing ontstaan weer nieuwe zandplekken en windkuilen
(foto: archief PWN).

jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw. Onder de soorten die we toen zijn kwijt geraakt zijn onder meer gevlekt zonneroosje, wrattenbijter, zilveren maan, veldparelmoervlinder en grote parelmoervlinder.

Verarming stoppen

Begrazing met winterharde grazers is de enige reële optie om de dreigende verarming van soorten te stoppen. Natuurlijk hebben koeien en paarden een ander begrazingseffect dan het konijn. Konijnen graven veel meer, waardoor veel frequenter nieuwe windkuilen kunnen ontstaan. Konijnen schillen bomen en struiken, ze laten geen kiemplant onaangestast en geen ander beest graast de vegetatie zo kort bij de grond af. Maar door veebegrazing ontstaan in ieder geval zo nu en dan toch weer nieuwe zandplekken en windkuilen en worden graslanden weer afgegraasd. Daardoor blijven lichtminnende duinkruiden behouden en worden kiemplanten van bomen en struiken vertrapt en opgegeten. We hopen en verwachten dat deze effecten voldoende zijn om de gevoeligste planten en dieren een lange periode van konijnschaarste te laten overleven. Het lijkt een tendens dat waar grote grazers het ruige werk hebben gedaan, de vegetatie opnieuw aantrekkelijk wordt voor de (overblijvende) konijnen. Zo wordt voorkomen dat door verruiging en dichtgroeien het duin zijn aantrekkingskracht voor konijnen verliest.

Voor veel bedreigde soorten geldt dat zij aan de jongere (pionier)stadia gebonden zijn (foto: archief PWN).

Integrale begrazing

De winterharde grazers in de integrale begrazing zijn konikspaarden, schotse hooglanders en exmoorpony's. Er zijn recent twee begrazingsgebieden ingericht: in de kalkrijke duinen tussen Egmond en Castricum (1250 hectare) en het overgangsgebied van kalkrijke naar kalkarme duinen tussen Egmond en Bergen (850 hectare). In de kalkrijke duinen is op basis van een extern advies de graasdruk laag ingezet. De verhouding is gelijk, eenderde paard en tweederde rund, omdat in andere duingebieden hier goede ervaringen mee zijn opgedaan. Alle grazers zijn in eigendom bij een veehouder. Dit kan een plaatselijke boer zijn of een bedrijf dat gespecialiseerd is in het begrazen van natuurterreinen.

Begrazing met groot vee kan ook onbedoelde neveneffecten op de bodem hebben, waardoor deze ongeschikt wordt voor gewenste vegetaties. We hebben daarom twee grote uitzonderingen gemaakt op de integrale begrazing. De belangrijkste is de ca. 350 hectare grote kern van het duinpaardenbloemgrasland in de duinen bij Castricum. Dit is het kerngebied van deze leefgemeenschap in Europa. Er bestaat meer dan een vermoeden dat deze gemeenschap door begrazing met zwaar vee van karakter zal veranderen, doordat de bodem verandert. Dit is de reden waarom we het terrein met schapen begrazen. Het andere gebied is het buntgrasduin bij Bergen (kalkarme duinen). Ook hier bestaat de zorg dat begrazing met zwaar vee nog meer kwaad dan goed zal doen. Er wordt nog onderzocht wat hier de beste oplossing is.

Begrazingsintensiteit

Mocht de konijnenstand zich weer op grote schaal herstellen (wat we natuurlijk als natuurbeheerder hopen), dan zullen we de begrazingsintensiteit hieraan aanpassen (verminderen). We zullen echter, volgens de huidige inzichten, toch altijd een zekere (zéér extensieve) basisbegrazing handhaven. We kunnen immers, door het steeds intensievere gesleep met konijnen(producten) over de aardbol waarschijnlijk weer een nieuwe epidemie verwachten! Wanneer dat gebeurt, kunnen we sneller dan nu reageren door de dichtheid weer te verhogen. We hopen dat op die manier verdere achteruitgang van de biodiversiteit voorkomen kan worden.

DAVE NANNE IS BOSWACHTER BIJ PWN WATERLEIDINGBEDRIJF NOORD-HOLLAND